

HOE 'BIJWERKINGEN' VAN MEDICIJNEN TOT EEN MINIMUM TE BEPERKEN

HET RECEPT VOOR EEN DUURZAME PIL

Geneesmiddelen hebben naast hun geneeskrachtige waarde ook impact op het milieu. Het is in ieders belang dat deze 'bijwerking' van geneesmiddelen tot een minimum wordt beperkt. Zowel brancheorganisaties, apotheken als farmaceutische bedrijven ontplooiën initiatieven om de milieubelasting van geneesmiddelen terug te dringen. Maar om een werkelijk duurzame en circulaire farmacieketen te bereiken, is nog veel meer nodig.

Auteurs

Brigit van Soest-Segers, Siem Haffmans en Adam Emara

Geneesmiddelen leveren een waardevolle bijdrage aan de samenleving, maar laten ook hun sporen na in onze natuur. Denk hier bijvoorbeeld aan de CO₂-uitstoot van ontwikkeling, productie en transport van geneesmiddelen. Zo is de farmaceutische zorg verantwoordelijk voor een vijfde deel van de uitstoot van broeikasgassen in de zorg (en de zorg op haar beurt voor 7% van de totale CO₂-uitstoot). Maar denk ook aan het verbruik van grondstoffen en water, medicijnresten in het milieu, antibiotica-resistentie en alle stoffen die vrijkomen bij afvalverwerking.

Het is in ieders belang dat we deze 'bijwerking' van medicijnen tot een minimum beperken. De toenemende urgentie om klimaatverandering tegen te gaan, leidt tot steeds meer mooie, duurzame initiatieven in de geneesmiddelensector. Tevens is de ontwikkeling dat de wet- en regelgeving steeds strenger wordt. Voorbeelden hiervan

zijn: verzwaring van de milieurisicobeoordeling van geneesmiddelen, toenemende eisen als het gaat om schone productie (afvalstromen en CO₂-uitstoot) en nieuwe richtlijnen op het gebied van *due diligence* en Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (OESO-richtlijnen). Kortom, we moeten wel!

Ecologische footprint

En als we er gezamenlijk in slagen de ecologische *footprint* van geneesmiddelen – van ontwikkeling tot aan afvalverwerking – tot een minimum te beperken, kunnen we ook in de toekomst geneesmiddelen beschikbaar houden voor iedereen die ze nodig heeft. Hierbij gaat het volgens de Ladder van Circulariteit in eerste instantie om het voorkomen dat geneesmiddelen nodig zijn: leef zo gezond als het maar kan, en gebruik alleen geneesmiddelen als het móet.

Vervolgens gaat het om het verantwoord en bewust omgaan met geneesmiddelen, volgens het principe: sta stil bij iedere pil. Dit betekent het juiste geneesmiddel op het juiste moment, in de juiste hoeveelheid, op de juiste plek, met de juiste bewaarcondities, en met oog voor verspilling. Alles afgestemd op de behoefte van de patiënt. Het gaat ook om het behoud van vertrouwen van mensen in geneesmiddelen. Geneesmiddelen zijn immers waardevolle producten die effectief kunnen worden ingezet, mits goed gebruikt. Om dit goed te kunnen doen, is ook de kennis van de apotheker over de milieueffecten van geneesmiddelen van cruciaal belang.

De KNMP, de Vereniging Innovatieve Geneesmiddelen (VIG), Bogin en Noprofarm hebben in 2019 deze 'groene handschoen' opgepakt en zich verenigd in de Coalitie Duurzame Farmacie. Samen werken ze aan initiatieven om duurzaam produceren, distribueren en inzetten van geneesmiddelen te bevorderen met de best denkbare effecten op de gezondheid. Ze hebben als een van de eerste partijen de Green Deal Duurzame Zorg getekend, het gezamenlijk Brancheplan Duurzame Verpakken 2019-2022 opgesteld, de inspiratiegids *Op weg naar een duurzame farmacieketen* ontwikkeld, het cross-sectoraal Consortium Antibiotica- en Medicijnresten uit water opgericht en meegewerkt aan het opstellen van bestuurlijke afspraken binnen de Ketenaanpak Medicijnresten uit water (www.medicijnresten.org). Een aanpak die door de Verenigde Naties is genomineerd voor de Future Policy Award.

Milieurisicobeoordeling

Een van de bestuurlijke afspraken is dat farmaceutische bedrijven zorgen dat milieugegevens van medicijnen voor Europees publiek beschikbaar komen. Onder meer de watersector kan daarmee meetgegevens in water beter duiden. Bij de markttoelating is het indienen van een milieurisicobeoordeling verplicht. Europees werken bedrijven aan een database ter ontsluiting van deze data.

Bewust omgaan met geneesmiddelen volgens het principe: sta stil bij iedere pil

De samenvattende gegevens van de toelatingsbeoordeling kunnen publiek beschikbaar worden gemaakt. Een goed voorbeeld is AstraZeneca, dat zowel de milieudata als een ecopharmacovigilance-dashboard op haar website heeft, met de meetgegevens.

Na het meewegen van de milieueffecten in een vroeg stadium van ontwikkeling van geneesmiddelen, is de volgende stap een zo schoon mogelijke productie van geneesmiddelen. Nagenoeg alle geneesmiddelenbedrijven zijn hier op internationaal niveau al jaren mee bezig. Ze hebben een MVO-beleid en een *white paper* opgesteld met ambitieuze doelstellingen wanneer ze voor hun eigen locaties en hun toeleveranciers volledig klimaatneutraal verwachten te zijn. Zo hebben onder meer Johnson & Johnson, AstraZeneca en Novo Nordisk de ambitie om in 2025 volledig klimaatneutraal te zijn en gebruikt Johnson & Johnson in Nederland en België op dit moment 100% groene stroom, evenals Teva Haarlem.

Meerdere farmaceutische bedrijven hebben de ambitie in 2025 klimaatneutraal te zijn

Bovendien wordt gewerkt aan vermindering van en het circulair maken van afvalstromen. Zo heeft Boehringer Ingelheim in 2019 op twee productielocaties 36.000 ton industrieel en huishoudelijk afval (87% van de totale hoeveelheid afval) weten te recyclen en heeft zij een inhalator ontwikkeld (Respimat) die herbruikbaar is. En Novo Nordisk werkt aan herbruikbare insulinepennen.

CONSORTIUM: SAMEN STERK

Het Nederlands Consortium Antibiotica en Medicijnresten uit Water, dat bestaat uit twintig organisaties uit de water-, zorg- en geneesmiddelensector, levert een actieve bijdrage aan het verminderen van antibiotica- en andere medicijnresten in het milieu.

Dit gebeurt door bundeling van kennis en ontwikkeling van nieuwe, meer duurzame en toegankelijke innovatieve oplossingen. Bijvoorbeeld door de inzet van plaszakken, sanitaire oplossingen en een combinatie van biologische, chemische en/of fysische zuiveringstechnieken.

Ook in de distributieketen van geneesmiddelen valt de CO₂-*footprint* van medicijnen te verlagen. Denk aan de transportroute van A tot Z die geneesmiddelen afleggen en de wijze van transport. Een aantal apotheken werkt tegenwoordig met fietskoeriers in plaats van busjes, wat

binnen de bebouwde kom soms zelfs efficiënter blijkt te zijn en bovendien goedkoper is.

Ketenpartners

De volgende stap is goed voorraadbeheer. Enerzijds willen we dat geneesmiddelen voor iedereen beschikbaar zijn op elk gewenst moment, anderzijds willen we geneesmiddelverspilling voorkomen. Dit vergt nauwe afstemming in de keten, vertrouwen in elkaar en voorspelbaarheid, omdat er zoveel afhankelijkheden tussen de verschillende ketenpartners zijn. Bij inkoop is het daarom belangrijk rekening te houden met de besteltermijn die de fabrikant nodig heeft om de producten op de Nederlandse markt te krijgen en andersom, dat ziekenhuizen, zorginstellingen en apotheken informatie verstrekken over de voorraden die zij denken nodig te hebben. Zo wordt de medicijnketen zoveel mogelijk voorspelbaar en betrouwbaar voor alle ketenpartners.

Volgende stap is goed voorraadbeheer om geneesmiddelverspilling te voorkomen

Mooi voorbeeld om vraag en aanbod van medicijnen te delen is de deelmarktplaats PharmaSwap, waardoor verspilling van geneesmiddelen die de houdbaarheidsdatum naderen wordt voorkomen.

In de gebruiksfase is vervolgens veel winst te behalen in gepaste uitgifte, op maat dus. Het apotheketeam is hiervoor, samen met de voorschrijver, bij uitstek geschikt: apothekemedewerkers kennen de patiënt en zijn situatie en kunnen het beste inschatten wat een juiste uitgiftehoeveelheid is voor een patiënt. Zo kan een goede balans worden gevonden in gebruiksgemak en het tegengaan van verspillingen. Apotheek Asten levert alle geneesmiddelen op maat af en geeft bijvoorbeeld van een pijnstiller vaak slechts tien stuks mee om daarna de therapie te evalueren. Dit zorgt ervoor dat 20% minder geneesmiddelen

worden afgeleverd en er dus ook 20% minder geneesmiddelresten in het oppervlaktewater belandt.

Daarnaast kunnen apotheken patiënten helpen met digitale tools waardoor zij beter inzicht krijgen in hun geneesmiddelgebruik, wat bijdraagt aan goed gebruik en dus ook aan het voorkomen van verspilling. Mijn Geneesmiddel in Beeld van Teva is hiervan een voorbeeld; het geeft een gepersonaliseerd overzicht van alle praktische informatie die een patiënt nodig heeft. Service Apotheek de Poort stelde het Groene Contract op, waarin met de patiënt is afgesproken dat alle informatie en medicatieoverzichten digitaal worden verstrekt in plaats van op papier.

En Orion Apotheek in Amersfoort, die verduurzaming tot een van haar prioriteiten heeft gemaakt, geeft bij de eerste uitgifte een retourzak mee voor het geval medicijnen overblijven. Ook maakt deze apotheek gebruik van een leefstijlcoach en benadrukt tijdens jaargesprekken met patiënten het belang van goed geneesmiddelgebruik als gesignaleerd wordt dat medicatie steeds retour komt.

Duurzame bril

Uiteindelijk zullen er ondanks alle mooie maatregelen en initiatieven altijd geneesmiddelresten in het milieu terechtkomen omdat niet alles is tegen te houden. Maar hopelijk wordt dit steeds minder, als we met elkaar steeds meer door een 'duurzame bril' naar de keten weten te kijken. Een goede inzameling van ongebruikte geneesmiddelen blijft dus van belang. Apotheken zetten zich hiervoor al lange tijd in. Jaarlijks is er tijdens de Week van Ons Water ook een landelijke inzamelactie, dit jaar van 16-31 oktober. Om een werkelijk duurzame en circulaire farmacieketen te bereiken, is er nog veel te doen. Als we bereid zijn met elkaar én andere sectoren écht samen te werken aan duurzame oplossingen, dan houden we de toekomst van de farmacie in eigen hand. ■

Brigit van Soest-Segers is apotheker en programmamanager van de Coalitie Duurzame Farmacie. Siem Haffmans is adviseur circulaire economie bij Partners for Innovation en trainer bij CIRCO. Adam Emara is student Global Public Health en co-oprichter van WasteED, een programma dat jongeren leert bewust om te gaan met medicijnafval.

